

зовнішнє, так і внутрішнє середовище динамічне, криза може настати практично в будь-який момент. Тому важливим принципом стратегічного управління на підприємстві має бути постійне очікування сигналів про виникнення кризового стану для негайної реакції на ці сигнали.

Література

1. Антикризисное управление / под ред. Э.М. Короткова. – М. : Изд-во ИНФРА-М., 2000. – 432 с.
2. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством : навч. посібн. / В.О. Василенко. – К. : Центр навч. літ-ри, 2005. – 504 с.
3. Кондратьев Н.Д. Большие циклы экономической конъюнктуры: Доклад / Проблемы экономической динамики / Н.Д. Кондратьев. – М. : Изд-во "Линокс", 1989. – 203 с.
4. Курошева Г.М. Теория антикризисного управления предприятием : учебн. пособ. / Г.М. Курошева. – СПб. : Изд-во "Речь", 2002. – 372 с.
5. Михайлов Л.М. Антикризисное управление в промышленности : научно-практ. издание / Л.М. Михайлов. – М. : Изд-во "Экзамен", 2004. – 224 с.
6. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмой / под ред. А.П. Градова и Б.И. Кузина. – СПб. : Изд-во "Специальная литература", 1996. – 510 с.
7. Туган-Барановский М.И. Избранное: периодические промышленные кризисы. История английских кризисов / М.И. Туган-Барановский. – М. : Изд-во "Наука", РОССПЭН, 1997. – 574 с.
8. Уткин Э.А. Антикризисное управление / Э.А. Уткин. – М. : Ассоциация авторов и издателей "ТАНДЕМ". Изд-во ЭКМОС, 1997. – 400 с.
9. Чернявский А.Д. Антикризисное управление : учебн. пособ. / А.Д. Чернявский. – К. : Вид-во МАУП, 2000. – 208 с.

Гаврилко П.П., Лалакулич М.Ю., Колодийчук А.В. Основные факторы возникновения кризисных явлений на промышленных предприятиях

Влияние определенных факторов на возникновение кризиса дало возможность обнаружить механизм возникновения кризисных явлений в экономике предприятий в виде цепи внешних и внутренних факторов, которые выводят это предприятие из равновесного состояния в результате нарушения движения производственных и финансовых потоков, которые тянут за собой падение объемов продаж, прибыли, рентабельности капитала, а также влекут кризис ликвидности и платежеспособности. Дано определение понятия "кризис", обнаружены факторы возникновения кризисных явлений на разных этапах жизненного цикла предприятия.

Ключевые слова: кризис, промышленные предприятия, стратегический кризис, кризис прибыльности, кризис ликвидности, платежеспособность, кредитная политика, инфляционные процессы, финансовые риски, инновационные факторы.

Havrliko P.P., Lalakulich M.Yu., Kolodiychuk A.V. Basic factors of origin of the crisis phenomena on industrial enterprises

Influence of certain factors on the origin of crisis enabled to find out the mechanism of origin of the crisis phenomena in the economy of enterprises as a chain of external and internal factors, which destroy this enterprise from the balancing state as a result of violations of motion of production and financial streams, which result in falling of volumes of sale, income, profitability of capital, and also draw the crisis of liquidity and solvency. Determination of concept "crisis" is given in the article, found out the factors of origin of the crisis phenomena on the different stages of life cycle of enterprise.

Keywords: crisis, industrial enterprises, strategic crisis, crisis of profitability, crisis of liquidity, solvency, credit policy, inflationary processes, financial risks, innovative factors.

УДК 67.03(477)

*Доц. М.Ю. Барна, канд. екон. наук;
магістрант Н.М. Гарбар – Львівська КА*

ТОЛІНГОВІ ОПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Розглянуто теоретичні та практичні аспекти поняття "толлінг", а також досліджено питання щодо ролі толлінгових операцій для економіки України як засобу, що сприятиме підвищенню ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Ключові слова: толлінг, толер, давальницька сировина, давальницький контракт, операція з давальницькою сировиною.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. На сьогодні питання толлінгу досить гостро постало для української економіки. Здобуття Україною статусу країни з ринковою економікою відкрило широкі можливості для її інтеграційного розвитку та участі в міжнародному поділі праці. Через кризову ситуацію в економічній сфері пострадянського простору внаслідок руйнування єдиної загальнодержавної системи суспільного виробництва та суспільного розподілу праці і її результатів операції з давальницькою сировиною в зовнішньоекономічній діяльності набули широкого застосування.

Актуальність цієї роботи полягає в тому, що, незважаючи на широке коло досліджуваних проблем, теоретичні та практичні аспекти державного регулювання й контролю зовнішньоекономічних операцій з давальницькою сировиною досліджені недостатньо. Крім того, на сьогодні існує низка проблем, пов'язаних із недостатнім нормативним та методичним забезпеченням цих процесів, відсутній єдиний науково обґрунтований підхід до визначення їх основних понять, положень та принципів.

На етапі формування економіки незалежної України такі операції стали єдиним засобом виходу з економічної кризи багатьох галузей. Однак подальший розвиток давальницьких операцій довів, що їх вплив на соціально-економічне становище України не є однозначним, що зумовлює необхідність їх регулювання та контролю з боку держави. Державне регулювання та контроль операцій з давальницькою сировиною зумовлене неоднозначним впливом їх застосування на економіку України, зокрема залежність окремих виробників та галузей виробництва від іноземних постачальників сировини. На сучасному етапі розвитку ринкових відносин багато підприємств України опинилися в кризовому становищі, у зв'язку з чим вимушені шукати альтернативні способи управління господарською діяльністю. Поширення і використання толлінгу на пострадянському економічному просторі мало низку об'єктивних причин, а саме: дефіцит власної сировини за наявності потужного комплексу переробних підприємств; соціальний тиск із боку не завантаженого роботою виробничого персоналу переробних підприємств; реальна загроза згорання й припинення виробництва в деяких галузях промисловості.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Спираючись на результати досліджень, було встановлено, що для усунення деяких недоліків, що негативно впливають на економіку країни під час здійснення толлінгових операцій, вдосконалення потребує, насамперед, організаційна сторона здійснення контрольних заходів з боку державних органів. Зокрема, необхідним є створення у структурі Державної митної служби

України окремого структурного підрозділу, на який буде покладено функції організації та методичного забезпечення митного фінансово контролю операцій з давальницькою сировиною. Крім того, у структурах регіональних митниць доцільно створити відповідні підрозділи, на які буде покладено функцію здійснення планових та позапланових перевірок давальницьких операцій, що здійснюються суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності у відповідному регіоні, завдяки яким стане можливим здійснення контролю кожного суб'єкта окремої операції з давальницькою сировиною на будь-якому її етапі. Перспективою подальшого розвитку державного контролю давальницьких операцій з метою усунення недоліків є розроблення відповідного науково-методичного забезпечення з конкретизацією методів, прийомів, процедур, етапів тощо, послідовне здійснення яких забезпечить вирішення організаційно-управлінських завдань у цій сфері [2].

Цілі дослідження:

1. Трактування поняття "толінг" в системі державного регулювання як сукупності економічно-правових відносин, що виникають між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності (замовником та виконавцем) і державою в процесі перероблення ввезеної сировини та подальшого вивезення готової продукції.
2. Визначення основних причин негативного впливу толінгових операцій на економіку України.
3. Встановлення основних причин необхідності проведення операцій з давальницькою сировиною в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Слово "толінг" походить від англійського "tolling", що дослівно означає оплату за послугу з перероблення давальницької сировини цією ж сировиною. У широкому ж змісті слова під толінговими операціями розуміють порядок організації виробництва з перероблення давальницької сировини, способи реалізації готової продукції, виготовленої з цієї сировини, умови й форму розрахунків за послуги з перероблення.

З юридичного погляду, толінг – це конструкція господарського договору, згідно з яким одна сторона (толер) надає певну сировину іншій стороні (переробникові), беручи на себе зобов'язання оплатити витрати на перероблення сировини в обумовлену договором готову продукцію, яку буде передано у власність толерові [2]. Згідно з толінгом, або давальницьким контрактом, переробне підприємство отримує як плату за перероблення сировини або гроші, або частину сировини, або частину готової продукції.

Враховуючи наявність варіантів асортиментних груп давальницької сировини можна виділити такі види толінгових схем:

- перероблення на давальницьких умовах підакцизних видів мінеральної сировини;
- перероблення на давальницьких умовах мінеральної, хімічної, фармацевтичної сировини;
- виробництво на давальницьких умовах продукції легкої промисловості, насамперед виробів швейного виробництва;
- перероблення й виробництво на давальницьких умовах підакцизної продукції;

- перероблення на давальницьких умовах сільськогосподарської сировини й виробництво харчової продукції [6].

Розвиток вітчизняного ринку характеризується не лише переробленням давальницької сировини внутрішнього походження, практика також застосовує перероблення сировини іноземного походження. З огляду на це толінг можна поділити на внутрішній та зовнішній. Зокрема, внутрішній толінг – це процес перероблення підприємством давальницької сировини, що має вітчизняне походження (резидентами). Тоді як зовнішній толінг – це процес перероблення підприємством сировини іноземного походження (нерезидентами).

Визначені характеристики толінгу дають змогу окреслити сферу його застосування. Передусім воно можливе в харчовій, текстильній, швейній, фармацевтичній, хімічній галузях промисловості, у кольоровій та чорній металургії. Прикладом цього можуть слугувати толінгові операції на ринку цукру. В Україні толінгові схеми стали практикувати ще за часів СРСР. Найбільше вони були поширені у галузях харчової та легкої промисловості. Активні ринкові перетворення першої половини 90-х років позбавили багатьох виробників оборотних коштів, що закономірно активізувало процес запровадження толінгу, причому як зовнішнього, так і внутрішнього. На сьогодні в Україні толінг досить активно використовують в таких галузях як металургія, енергетика, нафтопереробна та легка й харчова промисловість.

Перероблення давальницької сировини є істотним джерелом доходів для українських цукрових заводів. Деякі з них в останні роки перебувають у жалюгідному стані, і однією з головних причин цього є недозавантаження потужностей, що негативно позначається на собівартості виробництва цукру. Отже, зарубіжна сировина, що її переробляють на українських підприємствах за легальним давальницькими контрактами, може знизити собівартість цукрового виробництва в Україні, що підвищить конкурентоспроможність галузі [3].

Застосування вітчизняними підприємствами зарубіжної сировини у виробництві сприяло необхідності його регулювання, що відображено у прийнятому Законі України "Про операції з давальницькою сировиною". Відповідно до цього закону, українські компанії можуть отримувати давальницьку сировину для перероблення на території України, а потім експортувати готову продукцію з цієї сировини на адресу компанії, що надала сировину. Право власності на давальницьку сировину та готову продукцію з неї завжди належить тільки іноземному замовнику. Цим законом регламентовано, що вартість давальницької сировини має бути не менше ніж 20 % від вартості готової продукції. Давальницька сировина має бути основним матеріалом готового продукту. У разі імпорту давальницької сировини з –за кордону українська компанія має представити вексель на суму митних зборів та податків за імпорту давальницьку сировину. Максимальний термін дії векселя має бути не більше ніж 90 днів. Тому давальницька сировина має бути імпортованою в Україну без сплати митних зборів на термін не більше ніж 90 днів і потім експортованою до компанії, що надала цю сировину українській компанії (виконавцю робіт) [1].

Проте недосконалість законодавства в Україні є основною причиною численних порушень, зафіксованих під час використання компаніями толін-

гу, Наприклад, стягнення імпортного мита і ПДВ під час ввезення давальницької сировини відкладається, або, в разі подальшого експорту готової продукції, не застосовується. Такими пільгами можуть скористатися переробні підприємства, які не мають на це підстав. Негативний вплив толінгу на фінансовий стан переробних підприємств полягає в тому, що вартість товарної продукції, виготовленої такими підприємствами скорочується на суму давальницької сировини. Відповідно, втрачається прибуток, основну частину якого після реалізації продукції одержує власник сировини.

Крім того, толінг, як інші схеми натуральних розрахунків (сировиною та продукцією), зменшує податкові платежі до бюджетів різних рівнів, оскільки загальна сума прибутку підприємств буде в цьому випадку меншою, ніж в умовах грошових розрахунків [5].

Особливо негативні наслідки має міжнародний толінг. Основні його вигоди (для іноземних партнерів) – у переміщенні трудо- і фондомістких та екобезпечних виробництв у країни і регіони з дешевою робочою силою, наявністю не використовуваних потужностей та недосконалим природоохоронним законодавством. Він дає змогу іноземним виробникам одержувати прибуток без відповідних інвестицій за низької ціни вітчизняної робочої сили [4]. Отже, в Україні толінг, на сьогодні, є не вигідним, небезпечним, законодавчо захищеним. Толінгова схема тягне за собою низку наслідків:

- толінг виступає як досить агресивний інструмент руйнування господарства країни, що розвивається;
- відрізняється від інвестицій тим, що його організатори ніяк не зацікавлені в науково-технічному прогресі та розвитку виробництва;
- такий вид діяльності вважається наслідком непродуманої маркетингової політики.

З огляду на ці фактори, законодавство, що регулює толінгові схеми, має передбачити такі обмежувальні заходи:

- встановити зобов'язання толера здійснювати капітальні вкладення у підприємство перероблення, у розвиток його інфраструктури та соціальної сфери;
- обмежити види толінгу в Україні, дотуючи при цьому державні підприємства;
- запровадити ліцензування зовнішнього толінгу за параметром його здатності підтримувати наукомісткі переробні виробництва в Україні.

Проте не варто відкидати, що розвиток толінгу, як внутрішнього, так і зовнішнього, можна вважати ефективним засобом призупинення катастрофічного спаду промислового виробництва у регіонах і у державі загалом. Однак практикувати його надалі в широких масштабах з державних позицій не вигідно, тому що більшу частину доходів одержує власник сировини, одночасно зменшуючи обсяги доходів до бюджетів різних рівнів, а зовнішній толінг, крім того, "паразитуює" на низькій ціні кваліфікованої робочої сили.

У зв'язку з цим виникає необхідність створення нових підходів до організації та здійснення державного регулювання та контролю операцій з давальницькою сировиною в зовнішньоекономічній діяльності як функцій державного управління, від чого залежить конкурентоспроможність економіки України на міжнародному ринку.

Висновки. Узагальнення теоретичних і практичних підходів до здійснення операцій з давальницькою сировиною дало змогу з'ясувати, що критерії визнання операцій з давальницькою сировиною потребують удосконалення.

Сьогодні толінг, або виробництво продукції з давальницької сировини, одержав широке поширення у світовій економічній практиці й узаконений Світовою організацією торгівлі (СОТ) як одна з форм міжнародного поділу праці. Передумовами цьому послужили супутні толінгу економічно привабливі фактори, включаючи гнучкість варіантів розрахунків під час перероблення давальницької сировини.

Література

1. Закон України "Про операції з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах" від 15.09.95 р., № 327/95-ВР.
2. Мамутов В. Толінгові схеми: плюси і мінуси / В. Мамутов, Б. Кліяненко, О. Чаленко // Економіка України : політико-економічний журнал. – 2002. – № 1.
3. Єдинак Т.С. Механізм державного регулювання операцій з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічній діяльності: методи та інструменти / Т.С. Єдинак // Держава та регіони. – Сер.: Державне управління. – 2006. – № 2. – С. 81-86.
4. Кіляр О.Р. Методичні аспекти обліку операцій з давальницькою сировиною / О.Р. Кіляр // Економічний аналіз : зб. наук. праць. – 2007. – Вип. 1 (17). – С. 326-329.
5. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.pidruchniki.ws/12500122/ekonomika/spetsifika_mitnogo_regulyvannya_operatsiy_davalnitskoyu_sirovinoyu
6. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlut/21_7/243_Par.pdf

Барна М.Ю., Гарбар Н.М. Толлинговые операции в Украине: преимущества и недостатки

Рассмотрены теоретические и практические аспекты понятия "толлинг", а также исследованы вопросы относительно роли толлинговых операций для экономики Украины в качестве средства, что будет способствовать повышению эффективности внешнеэкономической деятельности предприятий.

Ключевые слова: толлинг, толер, давальческое сырье, давальческий контракт, операция с давальческим сырьем.

Barna M.Yu., Harbar N.M. Tolling operations in Ukraine: advantages and disadvantages

Disclosure of the theoretical and practical aspects of the concept of "tolling" as well as research on the role of, raw materials supplied for the economy of Ukraine as a means to facilitate the efficiency of foreign economic activity of enterprises.

Keywords: tolling, toller, raw materials supplied, tolling contract, operation with raw materials supplied.

УДК 061.5:339.15.054.22

Аспір. В.А. Боднарюк¹ – Львівська КА

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Проаналізовано наукові визначення поняття "управління прибутком торговельних підприємств", розглянуто основні підходи до процесу управління прибутком торговельного підприємства. Запропоновано авторське розуміння системи управлін-

¹ Наук. керівник: проф. Н.Г. Міценко, канд. екон. наук